

ЗАСТОСУВАННЯ АВТОНОМНИХ СИСТЕМ ОЗБРОЄННЯ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: НОВІ ВИКЛИКИ МІЖНАРОДНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ПРАВУ**THE USE OF AUTONOMOUS WEAPONS SYSTEMS DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: NEW CHALLENGES TO INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW**

Меликов Р.Г., аспірант
кафедри міжнародного та європейського права
Національний університет «Одеська юридична академія»

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України може викликати до життя нову гонку озброєнь, цього разу – в галузі автономних систем озброєнь. Основне питання статті полягає в тому, чи готове міжнародне гуманітарне право врегулювати ці нові технології як новий метод ведення війни. Наразі виглядає так, що неготове. Відбулося чимало експертних обговорень з цього питання, основним висновком яких стало те, що автономні системи озброєнь підлягають правовому регулюванню на тих же підставах, що й решта зброї, проте відкритим залишається питання про можливості такого регулювання. Ряд міжнародних організацій, в тому числі, Червоний Хрест, відомі неурядові організації, та впливові міжнародні організації такі як ООН досліджували дане питання в рамках механізмів експертних зустрічей. Однак, єдиним результатом таких зустрічей стало розуміння необхідності подальшого дослідження проблематики АСО. При цьому, розвиток таких систем можна порівняти з попередніми технологічними проривами на полі бою, такими як поява танків, атомної зброї, тощо. Тож існує потреба у принципово новому механізмі регулювання АСО на міжнародному рівні. Виглядає так, що існуючі механізми контролю озброєнь є адекватним підґрунтям для створення нової системи правового регулювання автономних систем озброєнь. Розробка такого правового регулювання ставить ряд питань, пов'язаних з автономією машинного інтелекту та відповідальності людини за дії такого інтелекту. При цьому, з поширенням інформаційних технологій, доступ до такого інтелекту може відкритися не тільки для держав, а й до недержавних збройних груп. Війна, яку розпочала Російська Федерація в Україні продемонструвала наскільки поле бою може змінитися навіть не від штучного інтелекту, а від так званих технологій-попередників, такі як «розумні бомби». Внаслідок цієї війни поле бою може змінитися на завжди. Тож потреба в правовому врегулюванні новітніх систем озброєнь, заснованих на штучному інтелекті, стає актуальною як ніколи.

Ключові слова: міжнародне гуманітарне право, автономні системи озброєнь, принцип розрізнення, принцип пропорційності, нові системи озброєнь.

The full-scale armed aggression of the Russian Federation against Ukraine may trigger a new arms race, this time in the field of autonomous weapons systems. The main question of the article is whether international humanitarian law is ready to regulate these new technologies as a new method of warfare. Right now it looks like it's not ready. There have been many expert discussions on this issue, the main conclusion of which was that autonomous weapons systems are subject to legal regulation on the same grounds as other weapons, but the question of the possibilities of such regulation remains open. A number of international organizations, including the Red Cross, well-known non-governmental organizations, and influential international organizations such as the UN have investigated this issue within the mechanisms of expert meetings. However, the only result of such meetings was the understanding of the need for further research into the problems of ASO. At the same time, the development of such systems can be compared with previous technological breakthroughs on the battlefield, such as the appearance of tanks, nuclear weapons, etc. Therefore, there is a need for a fundamentally new mechanism for regulating ASO at the international level. It appears that the existing arms control mechanisms are an adequate basis for the creation of a new system of legal regulation of autonomous weapons systems. The development of such legal regulation raises a number of questions related to the autonomy of machine intelligence and human responsibility for the actions of such intelligence. At the same time, with the spread of information technologies, access to such intelligence can be opened not only to states, but also to non-state armed groups. The war started by the Russian Federation in Ukraine demonstrated how much the battlefield can be changed not even by artificial intelligence, but by so-called precursor technologies such as "smart bombs". As a result of this war, the battlefield may change forever. Therefore, the need for legal regulation of the latest weapons systems based on artificial intelligence is becoming more urgent than ever.

Key words: international humanitarian law, autonomous weapons systems, principle of distinction, principle of proportionality, new weapons systems.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну, що почалося 24 лютого 2022 року, стало першим в ХХІ столітті повноцінним міждержавним збройним конфліктом, який відродив в пам'яті найжахливіші події століття ХХ. Важко порівняти те, що відбувається, з іншими війнами після 1945 року. В другій половині ХХ, напочатку ХХІ століття більшість війн велися не між державами, а між державами та недержавними збройними групами. Найбільші приклади: війни в Афганістані, державах Африки та Латинської Америки. Навіть там, де відбувалися прямі зіткнення між державами, вони були або швидкоплинними (Фолклендська війна, війна між Іраком та Кувейтом, вторгнення міжнародної коаліції до Іраку), або велися на відносно невисокому технічному рівні (як Перша та Друга Конголезькі війни). Єдине виключення тут мабуть Ірано-Іракська війна 1979-1989 років, проте і неї важко віднести до шедеврів військово-технічного генія. Ситуація, коли дві високо розвинуті країни ведуть війну мало не за канонами Другої Світової безпрецедентна з часів тієї ж Другої Світової. Як відомо, своєрідним побічним наслідком великих війн

стає стрімкий розвиток технічного прогресу у військовій сфері. Перша Світова Війна породила гонитву танкового, авіаційного та морського озброєння, Друга Світова Війна – Холодну Війну з гонитвою ядерних озброєнь. І виглядає так, що вторгнення Росії до України породить нову таку гонитву, а саме гонитву автономних систем озброєнь (далі: АСО), які будуть домінувати на полі бою ХХІ століття.

Огляд наявних досліджень та публікацій. Проблема автономних систем озброєнь вже привернула значну увагу як іноземних, так і українських дослідників, таких як П. Асаро, В. Булавін, О. П. Григор'єв, С. І. Денисенко, Т. Г. Каткова, О. П. Котляренко, М. А. Ожеван, Л. Г. Приполова, А. І. Рудницький, М. Сассолі. Значний інтерес з точки зору дослідження окремих правових питань, пов'язаних із автономними системами озброєнь з точки зору міжнародного гуманітарного права становлять роботи А. О. Васюренка, В. Грингана, М. В. Грушко, К. Дьормана, О. І. Колотухи, Е. Е. Кузьміна, В. П. Пилипенко, О. В. Сенаторової Н. Хендель, Е. М. Цибуленко. Можна також виділити дисертаційне дослідження В. В. Музики, в якому вона розгля-

нула питання атрибуції застосування кібератак державам та недержавним акторам, що виглядає застосовним і до ситуації з АСО в збройних конфліктах. Водночас, питання впливу збройного конфлікту, що розпочався зі збройної агресії РФ проти України в 2022 році ще ніколи не ставало предметом спеціального наукового дослідження. Наявні лише окремі повідомлення щодо певних фактів, деякі науково-технічні аналізи. Відповідно, в науковій літературі існує суттєва прогалина, і цю статтю слід розглядати як дуже попередню розвідку у вивченні впливу застосування АСО на право збройних конфліктах в цілому, і зокрема на міжнародно-правове регулювання застосування автономних систем озброєнь в збройних конфліктах.

Виклад основного матеріалу. Вплив американо-американське видання National Defense Magazine, що висвітлює розвиток військово-промислового комплексу США, оцінило конфлікт в Україні як «живу лабораторію для війни штучного інтелекту» [13]. Це твердження не виглядає перебільшенням. Так, російська сторона активно використовує безпілотний літальний апарат КУБ-БЛА. За словами розробників, КУБ «точно вражає наземні цілі, доставляючи певне корисне навантаження в координати цілі». Координати цілі вказуються вручну або отримуються із зображення цілі». КУБ може передавати нести навантаження з елементами штучного інтелекту, зокрема для розпізнавання цілей у реальному часі. Інший приклад – російський дрон «Ланцет» – багатоцільова зброя, що здатна самостійно знаходити та вражати ціль. Система озброєння складається з високоточної ударної частини, модулів розвідки, навігації та зв'язку. Він створює власне навігаційне поле і не потребує наземної чи морської інфраструктури, а також оснащений декількома системами наведення: системою координат, оптико-електронною системою та комбінованою системою [2].

Не відстає і Україна, яка використовує безпілотні літальні апарати Bayraktar TB2, реактивні ракети Switchblade і дрони Phoenix Ghost. Турецькі виробники описують Bayraktar TB2 як «багатоцільову платформу» з можливостями автономного польоту, яка «може виконувати пошук цілей за допомогою бортового лазерного цілевказівника», а також «здатна знищити ціль за допомогою свого корисного навантаження, що складається з чотирьох розумних боеприпасів» [9]. Україна також використовує розумні боеприпаси Switchblade 300 і Switchblade 600. Це ракетні системи з різними автономними можливостями, включаючи можливості автономного пошуку та розпізнавання об'єктів. Про безпілотну літальну систему Phoenix Ghost, розроблену ВПС США та Aevex Aerospace, мало інформації. Офіційний представник Міністерства оборони США сказав журналістам, що Phoenix Ghost «надає такі ж тактичні можливості, як і Switchblade» [20].

В рамках цього дослідження не уявляється необхідним аналізувати тактико-технічні характеристики кожного з цих видів зброї, проте слід зазначити, що успішність автономних систем в російсько-українському збройному конфлікті, очевидно, створить сильну посилюючу динаміку, ставить питання осмислення автономних систем озброєнь засобами міжнародного гуманітарного права з особливою гостротою. Як наголошує Н. Хайнеман, перевага таких систем озброєнь полягає не в їхній потужності, дальності чи невидимості, а в здатності приймати рішення практично миттєво, тож і протидіяти таким видам зброї людськими можливостями стає складно реагувати на їх застосування. Відповідно, якщо противник хоче зберегти перевагу та шанс на перемогу, він не може уникнути застосування аналогічних систем. Це створює замкнуте коло, яке робить подальший розвиток автономних систем озброєнь на полі бою неминучим, так само як неминучим стає посилення можливостей їхнього штучного інтелекту [14].

Можна сказати, що збройний конфлікт в Україні знаменує собою початок нової гонитви озброєнь між краї-

нами, що претендують на військову першість в XXI столітті. Відмова від розробки таких систем зробить сторону, що відмовляється, вразливою у можливому конфлікті зі стороною, яка приділить розвитку АСО достатню увагу. Російське вторгнення стало першим по-справжньому масштабним міждержавним збройним конфліктом нового століття, тож на його прикладі, очевидно, військовими аналітиками та розробниками зброї будуть робитися висновки щодо переваг та недоліків АСО та цей конфлікт призведе до появи нового покоління таких систем, що враховуватимуть досвід повномасштабної війни.

Комісія національної безпеки США з питань штучного інтелекту нещодавно дійшла висновку, що «належно розроблені, випробувані та використані автономні системи зброї з підтримкою штучного інтелекту принесуть значну військову і навіть гуманітарну користь» [12]. На думку фахівця Центрального науково-дослідного інституту озброєння та військової техніки Збройних Сил України І. В. Павловського, головною тенденцією розвитку сучасних озброєнь, якій має відповідати Україна, є «інтелектуалізація засобів ведення збройної боротьби: створення і масове використання роботизованих, автономних та дистанційно керованих зразків та систем» [6, с. 31]. З ним солідаризується його колега з того ж Інституту В. Я. Поплавський [7, с. 32]. На думку професора А. С. Довгополого та О. М. Гусякова, «Загальносвітова тенденція ведення бойових дій полягає в інтенсивному нарощуванні роботизованих (автономних) систем озброєнь у повітрі, на землі та на морі. Збройними силами (ЗС) США, РФ, Китаю, Ізраїлю й інших країн розроблені стратегічні плани застосування роботизованих систем в бойових і гуманітарних операціях» [1, с. 158].

Йдеться далеко не про абстрактні роздуми військових мислителів, а про конкретні напрямки розбудови українського сектору безпеки і оборони. Так, 14 червня 2017 р. було Кабінет Міністрів України затвердив Основні напрямки розвитку озброєння та військової техніки на довгостроковий період. Ними роботи в напрямку штучного інтелекту і роботехніки визнані пріоритетом. Зокрема, передбачається створення лінійки дистанційно керованих базових платформ для встановлення бойових модулів та спеціального обладнання, розробка та виробництво модулів озброєння для встановлення на робототехнічних комплексах, розроблення універсальних блоків для інтегрування в будь-які наземні зразки техніки для перетворення них в безпечні з можливістю захищеного приймання (передачі) інформації від автоматизованих систем управління, розроблення та оснащення військових частин уніфікованими безпілотними авіаційними комплексами [8].

Завданням будь-якої держави, що розробляє чи набуває автономну систему озброєно стає забезпечення здатності її функціонування відповідно до наведених принципів. Наприклад, важливим є питання про розрізнення, яке подібні системи озброєнь повинні проводити між некомбатантами та комбатантами. В більш широкому сенсі – це розрізнення між особами, щодо яких дозволено застосування сили нормами міжнародного гуманітарного права та права прав людини, та тими, проти кого застосування сили заборонене. Також, в будь-якому випадку, система озброєнь повинна відповідати принципу співмірності, тобто виключати взагалі чи мінімізувати втрати цивільного населення при нападі на правомірну військову ціль [5].

У серпні 2010 року тодішній Спеціальний доповідач Ради ООН з прав людини з питань позасудових, довільних страт і страт, винесених без належного судового розгляду Філіп Алстон подав проміжну доповідь на 65-й сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй [17]. Розпочинається розділ звіту, що стосується роботизованих технологій визнанням того, що «в останнє десятиліття кількість і якість безпілотних або роботизованих систем,

розроблених і розгорнутих у контексті збройних конфліктів та правоохоронних органів, зросли дивовижними темпами і в осяжному майбутньому ця технологія існуватиме для створення роботів, здатних націлюватися та вбивати з мінімальною участю людини або без необхідності безпосереднього людського контролю чи дозволу». Спеціальний доповідач висловив думку, що гіпотетичні переваги, які випливають з використання все більш автономних систем, не повинні затьмарювати проблем, що ними створюються, та підлягають докладному вивченню, зокрема:

- Визначення ключових умов для міжнародно-правової та кримінальної відповідальності за правопорушення при використанні автономних систем озброєнь;
- Гарантії та стандарти, що повинні існувати при розробці та розгортанні нових типів автономних озброєнь;
- Цивільна підтримка АСО;
- Питання *jus ad bellum* при використанні АСО.

За наслідками доповіді спеціального доповідача ООН, держави-учасниці провели низку зустрічей, присвячених питанням, піднятим в звіті, під егідою представництва ООН в Женеві. За результатами цих зустрічей, наступник Олстона на посаді спеціального доповідача Кристоф Хейнс розвинув попередні пункти, відзначивши «необхідність більшої однозначності визначення по відношенню до видів технологій, що розробляються, в світлі фундаментального питання про те, чи слід дозволити коли небудь повністю автоматизувати застосування смертельної сили» [18]. В рамках цих обговорень були позначені перші позиції держав, через які можна говорити про початок формування певного *opinio juris*. Наприклад, Сполучене Королівство в своїй позиції заявило, що «безпілотні автономні системи вже змінили та продовжуватимуть змінювати способи ведення війни. Пов'язані з ними технології розвиваються безпрецедентними темпами, і неймовірна природа та швидкість цих подій робить складним оцінку та повне розуміння пов'язаних з цим питань, що ускладнює впевнене планування майбутнього» [19]. В позиції США відзначалася нагальна потреба «забезпечити правовий нагляд за розробкою автономних та напівавтономних систем озброєнь...Правовий нагляд повинен забезпечувати відповідність всім чинним внутрішнім та міжнародним правовим актам, особливо з права війни» [11].

У квітні 2013 року Хейнс підготував ще одну доповідь про АСО (називаючи їх «смертельними автономними робототехніками» [10]. В цьому звіті АСО розглядаються як потенційна серйозна загроза та відзначається, що вони можуть створити поділ, подібний на той, що утворився при створенні ядерної зброї, на держави, що володіють відповідною технологією, та тих, хто такою технологією не володіє. Через це існує ризик послаблення верховенства міжнародного права та руйнування існуючої системи міжнародної безпеки. На 68-й сесії Генеральної Асамблеї ООН у доповіді Консультативної ради з питань роззброєння Генеральному секретарю було рекомендовано сприяти скоординованим зусиллям для вирішення можливої потреби в заходах роззброєння щодо потенційних майбутніх повністю автономних систем. Такий підхід, орієнтований на консенсус, може привести до розробки кодексу поведінки, дорожньої карти або інших інструментів і має залучати уряди та відповідні зацікавлені сторони в галузі промисловості, досліджень, наукові кола та громадянське суспільство [21].

Вперше така група експертів зібралася в серпні 2017 року. Вона зосередилася на тих самих аспектах АСО, що й учасники неформальних нарад експертів вивчали. Зокрема, це включало «визначення, розгляд інструментів для прозорості та заходів зміцнення довіри, а також базування на юридичних принципах і правилах, що застосовуються до АСО» [16]. Перше з цих питань було визначено

більше як технічне, аніж як юридичне. Завдання експертів полягало в тому, щоб зрозуміти автономію машини, як вона буде застосовуватися до систем зброї, і способи, якими вона може викликати нові юридичні питання. Учасники наради констатували наявність трьох серйозних проблем в цій роботі.

Не залишається осторонь дебатів щодо визначення автономних систем озброєнь і українська юридична наука, хоча важко виділити в ній якусь окрему дискусію щодо автономних систем озброєнь, що була б окремішною від загальносвітової. Водночас, все ж можна виділити деякі позиції, що варті уваги.

Почнемо з бачення Т. Г. Каткової, яка запропонувала системний огляд проблем, з якими стикається сучасна міжнародно-правова наука при роботі над питаннями автономних систем озброєнь. На думку дослідниці, ключовим є питання класифікації АСО. До розглянутих вище підстав класифікації вона пропонує додати класифікацію за критерієм театру воєнних дій, для якого вони створені. За цим критерієм смертоносні автономні системи можна поділити на повітряні, морські та сухопутні. Від того, в якому середовищі діє система, може залежати відповідальність держави за її застосування. Також важко не погодитися з позицією Т. Г. Каткової про те, що до автономних систем озброєнь в повній мірі застосовуються принципи та обмеження міжнародного гуманітарного права [4, с. 54].

Щодо дихотомії врегулювання чи заборони автономних систем озброєнь, прикметною є позиція М. В. Карчевського, який вказує, що підхід повної заборони виглядає малореальним. Більш прагматичним є підхід регулювання, адже, як підкреслює вчений, «з розвитком інформаційних технологій дана діяльність ставатиме ще доступнішою, а отримані зразки зброї – ще більш небезпечними. В таких умовах законодавча заборона розробки автономної зброї призведе до ситуації, коли органи безпеки та правопорядку будуть оснащені на порядок гірше ніж злочинці, терористичні організації, тощо. Таким чином...попере ризик небезпек, абсолютна заборона розробки систем штучного інтелекту є неможливою, правове регулювання в даній сфері має забезпечувати стимулювання соціально ефективного використання технологій та мінімізацію ризиків зловживання технологією» [3, с. 101].

Тож поки автономні системи озброєнь активно застосовуються, розвиваються та виходять на новий рівень, їхнє міжнародно-правове регулювання застрягло в теоретичних дискусіях. І масштабна війна в Україні, що почалася в 2022 році, засвідчує, що розвиток міжнародно-правової думки не встигає за розвитком військових технологій.

Висновки. Активна дискусія щодо автономних систем озброєнь в міжнародному гуманітарному праві триває давно, але повномасштабне російське вторгнення до України в 2022 році поставило це питання з такою гостротою, до якого наука міжнародного права виявилася неготовою. Йдеться, в першу чергу, про забезпечення дотримання базових принципів міжнародного гуманітарного права, таких як розрізнення та пропорційність. Виникнення таких технологій ставить ряд складних питань правового, політичного, та морально-етичного характеру. Додаткова складність полягає в тому, що технологія стрімко еволюціонує, і правила, написані для однієї системи чи типу систем, можуть виявитися неефективними для іншої. Є потреба в розробці нових цілісних підходів до правового врегулювання використання АСО в збройних конфліктах. Ця проблема вже перейшла в практичну площину, зокрема і для України, яка вже активно використовує в збройному конфлікті безпілотні літальні апарати та дистанційно керовані види зброї, що є перехідною технологією в напрямку до повноцінної автономних систем. Поява таких систем в Україні – питання найближчого майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Довгополий А. С., Гусяков О. М. Концептуальні основи оснащення підрозділів Збройних Сил України вітчизняними наземними роботизованими комплексами. *Проблеми координації воєнно-технічної та оборонно-промислової політики в Україні. Перспективи розвитку озброєння та військової техніки. Тези доповідей на VII науково-технічній конференції*. Київ, 2019. С. 158-159.
2. Калкиш К. Безпілотник КУБ – технічні характеристики, ціна та бойова ефективність БЛА. URL: <https://suprotyv.com/bpla/kub/>
3. Карчевський М. В. Правове регулювання соціалізації штучного інтелекту. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 2 (78). С. 99-108. С. 101-102.
4. Каткова Т.Г. Автономні бойові роботи і міжнародне гуманітарне право. *Сучасна війна: гуманітарний аспект : матеріали наук.-практ. конф.*, Харків, 30 червня 2017 р. Харків, 2017. С. 53–56.
5. Міжнародне право поширюється на людей, які застосовують «роботів-вбивць». URL: https://www.ukrainepravo.com/international_law/public_international_law/mizhnarodne-pravo-poshyruyetsya-na-lyudey-yaki-zastosovuyut-robotiv-vbyvts/?month=03&year=2016 (Дата звернення: 14.03.2020).
6. Павловський І. В. Напрямки реалізації військово-технічної політики України на сучасному етапі та у найближчому майбутньому. *Проблеми координації воєнно-технічної та оборонно-промислової політики в Україні. Перспективи розвитку озброєння та військової техніки. Тези доповідей на VII науково-технічній конференції*. Київ, 2019. С. 30-32.
7. Поплавський В. Я. Основні тенденції та напрямки розвитку безпілотних авіаційних комплексів у цивільній та військовій сферах. *Проблеми координації воєнно-технічної та оборонно-промислової політики в Україні. Перспективи розвитку озброєння та військової техніки. Тези доповідей на VII науково-технічній конференції*. Київ, 2019. С. 30-32.
8. Про схвалення Основних напрямків розвитку озброєння та військової техніки на довгостроковий період. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.06.2017 № 398-р.
9. Bayraktar TB2 Armed Unmanned Aerial Vehicle. URL: <https://www.turkishdefencenews.com/bayraktar-tb2-armed-unmanned-aerial-vehicle/>
10. Christof Heyns, Report of the Special Rapporteur on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions, Human Rights Council, 23rd sess, Agenda Item 3, UN Doc A/HRC/23/47 (9 April 2013). URL: https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session23/A-HRC-23-47_en.pdf (Дата звернення: 14.03.2020).
11. Directive 3000.09; A US Department of Defense directive. URL: <https://www.esd.whs.mil/portals/54/documents/dd/issuances/dodd/300009p.pdf> (Дата звернення: 14.03.2020).
12. Final Report National Security Commission on Artificial Intelligence. URL: <https://www.nscai.gov/wp-content/uploads/2021/03/Full-Report-Digital-1.pdf>. (Дата звернення: 02.01.2020).
13. Fontes R., Kamminga J. Ukraine: a Living Lab for AI Warfare. *National Defence Magazine*. URL : <https://www.nationaldefensemagazine.org/articles/2023/3/24/ukraine-a-living-lab-for-ai-warfare>
14. Heinemann N. Why the war in Ukraine makes lethal autonomous weapon systems more likely. URL: <https://polis180.org/polisblog/2022/06/22/why-the-war-in-ukraine-makes-lethal-autonomous-weapon-systems-more-likely/>
15. Keaten J. Nations renew talks on 'killer robots' as deal hopes narrow. URL: <https://apnews.com/article/technology-business-europe-geneva-united-nations-556a0dad060893c769d0daa0bdf6af10>. (Дата звернення: 05.01.2022).
16. Report of the 2017 Informal Meeting of Experts on Lethal Autonomous Weapons Systems (LAWS) (Advanced Version). URL: [http://www.unog.ch/80256EDD006B8954/\(httpAssets\)/DDC13B243BA863E6C1257FDB00380A88/\\$file/ReportLAWS_2017_AdvancedVersion.pdf](http://www.unog.ch/80256EDD006B8954/(httpAssets)/DDC13B243BA863E6C1257FDB00380A88/$file/ReportLAWS_2017_AdvancedVersion.pdf) (Дата звернення: 14.05.2020).
17. Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, Philip Alston* Addendum Study on targeted killings. A/HRC/14/24/Add.6. URL: <https://undocs.org/en/A/HRC/14/24/Add.6> (Дата звернення: 14.03.2020).
18. Statement by Mr Christof Heyns, Special Rapporteur on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions, UN GAOR, 3rd Comm, 65th sess, Agenda Item 68(a) (22 October 2010). URL: https://digitallibrary.un.org/record/693619?ln=zh_CN (Дата звернення: 14.03.2020).
19. The UK Approach to Unmanned Aircraft Systems. Joint Doctrine Note 2/11 (JDN 2/11), dated 30 March 2011, is promulgated as directed by the Chiefs of Staff. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/644084/20110505-JDN_2-11_UAS_archived-U.pdf (Дата звернення: 14.03.2020).
20. What Is the Phoenix Ghost Drone: New Details Revealed. URL: https://en.defence-ua.com/weapon_and_tech/what_is_the_phoenix_ghost_drone_new_details_revealed-3654.html
21. Work of the Advisory Board on Disarmament Matters: Report of the Secretary-General, UN GAOR, 68th sess, Provisional Agenda Item 101, UN Doc A/68/206 (26 July 2013) 10 [46](d). URL: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/a68-parti_0_0.pdf (Дата звернення: 14.03.2020).